

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม สามารถสรุปผล และอภิปรายผลได้ ดังนี้

5.1 สรุปผล

5.1.1 สาเหตุและปัญหาของการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาพบว่า สาเหตุและปัญหาที่สำคัญที่ทำให้พระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ลดลง เรียงลำดับความสำคัญ 3 ลำดับ ได้แก่

1) จากค่านิยมและอุดมการณ์ของการบวชที่เปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อทดแทนผู้มีพระคุณ และเข้ารับการขัดเกลา เพื่อศึกษาเล่าเรียน วิชาการและวิชาชีพ หรือเพื่อสืบต่อความเป็นศาสนทายาท ค่านิยมที่ยึดถือปฏิบัติสืบกันมาว่าผู้ที่ได้บวชเรียนแล้วเป็นคนดี แต่ไม่ใช่เป็นเพียงการบวชในระยะเวลาสั้น การบวชเณรตามความเชื่อของคนเชียงใหม่อย่างน้อยต้องให้ได้ 4 ปี หรือที่บอกกันว่าให้ครบมุมจิ๋ว จึงจะถือได้ว่าผ่านการฝึกฝนอบรมมาแล้ว ปัจจุบันเหลือเพียงการบวชตามประเพณีระยะสั้น ๆ ทำให้จำนวนของผู้บวชและผู้สนใจบวชในท้องถิ่นลดลง และอีกประการหนึ่ง คือ การไม่นำเอาเอกลักษณ์ทางประเพณีและวัฒนธรรม ที่ดีงามและเป็นประโยชน์ทางศาสนา เช่น การบวชลูกแก้ว มาใช้ ทำให้ขาดแรงจูงใจในการบวช ถึงจะมีการจัดประเพณีการบวชลูกแก้วอยู่บ้าง แต่ก็เกินไปเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเท่านั้น ยิ่งทำให้เกิดภาพลบกับการบวชมากยิ่งขึ้น

2) จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ของจังหวัดเชียงใหม่ จึงทำให้เกิดทางเลือกในสถานภาพ อาชีพ และการอยู่ร่วมสังคม จากเดิมที่สังคมในจังหวัดเชียงใหม่เป็นสังคมเกษตรกรรม พ่อ แม่ ต้องไปทำงานในทุ่งนาหรือในไร่ ไม่สามารถจะนำลูกของตนเองไปทำงานด้วยได้ จึงต้องนำมาฝากให้พระสงฆ์ได้ดูแลแทนด้วยวิธีการให้บวชเป็นสามเณร แต่ปัจจุบันสถานะทางสังคม-เศรษฐกิจของคนในจังหวัดเชียงใหม่เปลี่ยนไป ประชาชนเข้ามาทำงานในเมืองและโรงงานมากขึ้น และให้ลูกศึกษาอยู่ในสถานศึกษา โดยยินยอมจ่ายค่าเทอม จะพูดอีกนัยหนึ่งว่าปัจจุบันเศรษฐกิจของคนดีขึ้นกว่าเดิม จึงไม่นำเอาลูกของตนเองไปบวช

3) จากการจัดการศึกษาภาคบังคับ 12 ปี คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 10 ได้บัญญัติ เรื่อง สิทธิในการรับการศึกษา ไว้ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้น

พื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย” และ มาตรา 16 ได้กำหนดว่า “ให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวน 9 ปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่ 7 เข้าเรียนในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่ 16 เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ หลักเกณฑ์และวิธีการนับอายุให้เป็นไปตามกฎกระทรวง” (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับกฎหมาย. 2542 : 1-4) เท่ากับว่าพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ทำให้เยาวชนมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาชั้นพื้นฐานสูงขึ้น จึงไม่สนใจที่จะบวชเพื่อเรียนอีกต่อไป และจากสาเหตุข้างต้น เมื่อต้องเทียบกับการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ยังไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไข และมีการรับรองหรือเทียบเท่าความรู้ความสามารถให้เป็นที่ยอมรับทางสังคมอย่างแท้จริง จึงทำให้สามเณรไม่สนใจที่จะบวชเป็นพระภิกษุต่อไป เพราะสามารถจะศึกษาต่อได้ในการศึกษาที่ภาครัฐจัดให้

นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอื่น ๆ คือ เกิดจากโครงสร้างการบริหารประเทศโดยยึดนโยบายจากส่วนกลาง และจากการปกครองคณะสงฆ์ไทย สะท้อนให้เห็นถึงสาเหตุภายนอกที่เข้ามาบดบอบ และสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวเชียงใหม่ ที่กระทบจุดยืนและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่สงบสุขของตนเอง จึงทำให้คุณภาพชีวิตในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ขาดความมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดวิกฤตศาสนาหายากจากการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่

5.1.2 ผลกระทบของการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่

ผลกระทบของการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ เรียงลำดับความสำคัญ 3 ลำดับ ดังนี้

1) ทำให้ขาดแคลนศาสนทายาท โดยเฉพาะศาสนทายาทของชุมชน จากจำนวนที่ลดลงเป็นลำดับของพระภิกษุและสามเณรในปัจจุบัน ทำให้วัดในอำเภอรอบนอกขาดแคลนพระภิกษุและสามเณรเป็นอย่างมาก บางวัดมีพระภิกษุอยู่รูปเดียว เวลาที่พระไปกิจนิมนต์ต้องให้ชาวบ้านมาดูแลวัดให้ ในเขตอำเภอเมืองอาจจะไม่ได้รับผลกระทบมาก เพราะยังมีพระภิกษุและสามเณรจากต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่เพื่อการศึกษา

2) ค่านิยมและอุดมการณ์ของการบวชดั้งเดิมของชาวล้านนากำลังเลือนหายไป เป็นผลกระทบที่ส่วนงานที่เกี่ยวข้องและชาวเชียงใหม่ต้องตระหนักถึงความสำคัญ และต้องฟื้นฟูส่งเสริมสิ่งดีงามทางประเพณีและวัฒนธรรม ด้านค่านิยมและอุดมการณ์ของการบวช ตลอดถึงประเพณีสำคัญทางศาสนาของล้านนาในอดีต เช่น ประเพณีการจัดเกล้าผู้บวชที่เรียกว่า “ชะโยม” ประเพณีค่านิยมในการบวชเณรและประเพณีการบวชว่าด้วย “ปอยน้อย” การบวชที่เรียกว่า การบวชลูกแก้ว (การบรรพชาสามเณร) การปกครองสงฆ์ด้วยระบบ “หมวดอุโบสถ” การทำ

สังฆกรรม ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง “พระอุปัชฌาย์ สัทธวิहारิก และอันเตวาสิก” ธรรมเนียมการนับถือ “ครูบา” และการถอดถอนทางวัฒนธรรมด้าน “การถ่ายทอดวิชาชีพระในวัด” สู่พระภิกษุสามเณร และชุมชน เพื่อสามารถช่วยลดและชะลอปัญหาวิกฤตจากการลดลงของศาสนทายาทในจังหวัดเชียงใหม่ได้

3) ทำให้ขาดพระภิกษุ-สามเณรในการประกอบศาสนพิธี เนื่องจากชาวเชียงใหม่ยังให้ความสำคัญด้านความเชื่อและพิธีกรรมที่จำเป็นต้องอาศัยพระภิกษุและสามเณร ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ถูกระทบเมื่อจำนวนของพระภิกษุและสามเณรลดลงในสังคมของเชียงใหม่สมัยโบราณ ให้ความสำคัญกับพระภิกษุและสามเณรเท่ากันในการประกอบศาสนพิธี ดังนั้น ในวัดหนึ่งหากมีพระภิกษุและสามเณร 4-5 รูป ก็นับว่าเป็นสิ่งที่ดีแล้ว

นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอื่น ๆ คือ ผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ และจากการเพิ่มขึ้นของพระภิกษุและสามเณรจากต่างถิ่น ๆ

5.1.3 แนวทางแก้ไขวิกฤตศาสนทายาทจากการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ คือ

- 1) คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ต้องปฏิรูปการบริหารงาน และการปกครอง
- 2) ทุกภาคส่วนต้องดำเนินงานร่วมกันเพื่อฟื้นฟูบทบาทของศาสนทายาทในการทำงาน และการเป็นผู้นำทางความเชื่อและค่านิยมประเพณี-วัฒนธรรมทางศาสนา
- 3) ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือให้เกิดการปฏิรูปการจัดการศึกษาของสงฆ์ให้สอดคล้องและเป็นที่ยอมรับของสังคม

5.1.4 ด้านความคิดเห็นต่อข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไข หากไม่มี ศาสนทายาท (พระภิกษุและสามเณร) ในทางพระพุทธศาสนา

- 1) องค์การปกครองสงฆ์เชียงใหม่ทุกระดับ ต้องมีจุดยืนและสร้างกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริง
- 2) องค์การปกครองเชียงใหม่ โดยเฉพาะผู้ปกครองหรือผู้นำท้องถิ่นต้องมีบทบาทสำคัญในการนำพระพุทธศาสนาเป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพคนท้องถิ่น
- 3) ทุกภาคส่วนของท้องถิ่นเชียงใหม่ ต้องหันกลับมาให้ความสำคัญของบริบททางสังคมท้องถิ่นด้านความเชื่อความศรัทธา ที่เป็นวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงาม โดยเฉพาะที่สัมพันธ์ทางศาสนาในอดีต เพื่อรักษาและฟื้นฟู ประเพณีวัฒนธรรม ค่านิยมที่ดีงามด้านศาสนา

5.2 อภิปรายผล

จากสรุปผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

5.2.1 ผลจากการวิเคราะห์สาเหตุและปัญหาของการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

1) สาเหตุและปัญหาจากค่านิยมและจุดมุ่งหมายของการบวช ที่จริงค่านิยมของการบวชในสังคมไทย ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากมาย บิณฑบาต หรือปุ๋ยดำยายยังต้องการให้ลูกหลานบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปคือจุดมุ่งหมายของการบวชนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด คือ แต่เดิมจุดมุ่งหมายคือการบวชเรียน ปัจจุบันเหลือเพียงเพื่อเป็นการบวชตามประเพณีระยะสั้น ๆ ทำให้จำนวนของผู้บวชลดลง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนทรียา สุนทรวิภาต (2529 : ก-ข) ที่พบว่า วัดอุปถัมภ์และพิธีการบวชเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมท้องถิ่นและยุคสมัย ซึ่งได้ทำการศึกษาความสำคัญของการบวชในพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน โดยศึกษาจากสภาพสังคมที่ต่างกัน คือ กรุงเทพมหานคร และสุพรรณบุรี ที่พบว่าเหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ทำให้บวชก็คือ เพื่อทดแทนพระคุณบิดา มารดา และผู้มีพระคุณ เหตุผลที่สำคัญรองมาก็คือเพื่อจะได้มีโอกาสศึกษาหลักธรรมต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและเหตุผลสุดท้ายคือ เพื่อมุ่งหวังการพ้นทุกข์และกำจัดกองกิเลสทั้งปวง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนทร บัญญัติ (2543 : 47) ที่พบว่าปัญหาการลดจำนวนลงของสามเณรไทยในปัจจุบัน มีสาเหตุจากไม่นิยมส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรของกลุ่มชาวพุทธที่มีความพร้อมด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม สำหรับกลุ่มชาวพุทธที่มีแนวโน้มส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรมากที่สุด ก็คือ กลุ่มชาวพุทธที่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและปัญหาทางสังคม ในครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวมีสถานภาพเป็นหม้าย หย่าร้าง หรือเป็นผู้ปกครองของเด็กชายที่บิดามารดาเสียชีวิตหรือหย่าร้าง

ประเด็นเดียวกันนี้ ด้านค่านิยมดั้งเดิมพบว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ แสง จันทร์งาม (2523 : 146-147) ที่กล่าวว่าแต่เดิมวัฒนธรรมและความเชื่อของการบวช หรือที่เรียกว่า **บวชเณร** ทางภาคเหนือเรียกว่า การบวชลูกแก้ว มีความสำคัญยิ่งต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของล้านนา การนิยมนบวช ทำให้เกิดการสร้างวิหาร ซึ่งเป็นอาคารเพื่อทำกิจกรรมทางศาสนาทั่วไป รวมทั้งการบวชสามเณร ส่วนพระอุโบสถซึ่งใช้สำหรับการบวชพระตามพระวินัยนั้นกลับเป็นอาคารที่มีความสำคัญเป็นอันดับสองหรือสามไป ส่วนในภาคกลางนั้นพระอุโบสถจะเป็นอาคารที่สำคัญและสง่างามที่สุด

ความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมและประเพณี วัฒนธรรมทางศาสนา มีผลต่อการลดลงและการตัดสินใจหรือสนใจบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร นอกจากนั้นแล้วยังต้องทำความเข้าใจว่าในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไปในด้านค่านิยมและจุดมุ่งหมายของศาสนา เช่นจากการศึกษา

นี้ เป็นการศึกษาในบริบทท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ ค่านิยมและอุดมการณ์ทางศาสนา โดยเฉพาะการบวช จึงมีความหมายและความสำคัญเฉพาะท้องถิ่นนี้ เมื่อมีความหลากหลายทาง สังคมและวัฒนธรรมจากต่างถิ่นเข้ามาในบริบทดังกล่าว จึงทำให้เกิดความหมายและความสำคัญ ใหม่ ผสมกลมกลืน หรือทดแทน ความหมายและความสำคัญดั้งเดิมไป ต้องทำความเข้าใจกับบริบทของ พื้นที่นั้น ๆ ให้ชัดเจน เพราะถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อนทางความเชื่อและศรัทธา ของแต่ละท้องถิ่น หรือชนเผ่าซึ่งมีความเชื่อ นับถือ หรือศรัทธา ที่แตกต่างกัน และไม่ควรระบุให้เป็นสาเหตุและ ปัญหาในภาพรวมระดับประเทศ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาไปเสียทุกเรื่อง

2) สาเหตุและปัญหาจากเปลี่ยนแปลงทางสังคม-เศรษฐกิจ ของท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้จำนวนของผู้บวชและผู้สนใจบวชในท้องถิ่นลดลง สอดคล้องกับงานวิจัยของสมสุดา ผู้พัฒน์ และอรรษา ธรรมะย์ (2524 : 232-235) ที่พบว่า วิฤตการณ์เศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ตั้งแต่ปี 2540 ได้ส่งผลกระทบต่อทุกคนในสังคม และมีผลสืบเนื่องให้การทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาลดลง และ ยังมีผลให้พระภิกษุและสามเณรมีความอดัดขาดแคลนปัจจัย 4 และปัจจัยการศึกษา ซึ่งเป็นเหตุ สำคัญที่ทำให้พระภิกษุและสามเณรไม่สามารถทำหน้าที่ของท่านได้เต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านการ ฝึกอบรมตนให้พ้นจากการครอบงำของกิเลส และด้านการเทศน์สอนธรรมะปลูกฝังคุณงามความดี ให้เกิดขึ้นในจิตใจของชาวโลก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาหรรษา นิธิบุญยากร (2545:120-125) ซึ่งศึกษาวิฤตติพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (2523-2543) ที่พบว่า ในระหว่าง ปี พ.ศ. 2523 – 2543 ได้มีปรากฏการณ์และวิฤตการณ์เกิดขึ้นใน สังคมไทยหลายด้านด้วยกัน ที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่พระภิกษุและสามเณรในสังคมไทยไม่สามารถ ปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่กระทบต่อการดำรงชีพ และการ ดำเนินชีวิต

3) สืบเนื่องจากการจัดการศึกษาภาคบังคับ 12 ปี คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทำให้จำนวนของผู้บวชและผู้สนใจบวชในท้องถิ่นลดลง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร (2545:120-125) ที่พบว่า ในระหว่าง ปี พ.ศ. 2523 – 2543 ได้มี ปรากฏการณ์และวิฤตการณ์เกิดขึ้นในสังคมไทยหลายด้านด้วยกัน ที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่พระภิกษุ และสามเณรในสังคมไทยไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น ปัจจัยทางด้านการเมืองที่รัฐพยายามจะจัดการศึกษาภาคบังคับ 12 ปี และสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (2545 : 108) ที่ว่ายิ่งขยายการศึกษาออกไป ตอนนี้เณรแทบไม่มีแล้ว ก็ต้องอาศัยเณรบวช ภาคฤดูร้อน ซึ่งบางแห่งท่านยังเอามาเชื่อมกับประเพณีการรักษาศาสนาได้ นอกจากการจัด อย่างนี้แล้ว แทบไม่มีเณรบวช เมื่อไม่มีเณรบวชก็ไม่มีการศึกษาเล่าเรียน คนที่เริ่มต้นด้วยบวชเป็น พระเรียนนั้นมีจำนวนน้อย เพราะฉะนั้นการศึกษาปริยัติธรรมจึงเสื่อมโทรมลงไป ศาสนาทายาทก็

ขาดแคลน ซึ่งก็ได้สอดคล้องกับแนวคิดของพระเทพโสภณ (2547 : 68) ที่กล่าวว่า เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ศาสนาทยอยลดลง คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ส่งผลกระทบโดยตรงต่อจำนวนผู้เข้ามาบวชเป็นสามเณร เพราะการขยายโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับ 12 ปี ตั้งแต่ ป.1 – ม.6 กว่าเด็กจะเรียนจบ ม.6 จะมีอายุเฉลี่ย 18 ปี วัยรุ่นที่มีอายุนานี้มักสนใจที่จะเรียนต่อในมหาวิทยาลัย หรือ ประกอบอาชีพมากกว่า คิดจะบวชเป็นสามเณร ดังนั้น เมื่อไรที่รัฐสามารถจัดการศึกษาภาคพื้นฐานแบบให้เปล่าได้ทั่วประเทศจำนวนผู้บวชเรียนเป็นสามเณรก็จะลดน้อยลงอย่างมาก

5.2.2 ผลจากการวิเคราะห์ผลกระทบจากการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

1) ทำให้ขาดแคลนศาสนทายาท โดยเฉพาะศาสนทายาทของชุมชน แสดงให้เห็นว่าเมื่อจำนวนของการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ลดลง ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อการขาดแคลนศาสนทายาทของชุมชน เพื่อทำหน้าที่ในการสืบต่อพระศาสนา สอดคล้องกับบทความของโครงการวิถีธรรม (2542) เช่น เมื่อพิจารณาจากสาเหตุและปัญหาจากการจัดการศึกษาภาคบังคับของรัฐ จะส่งผลกระทบต่อพระภิกษุและสามเณร ที่ว่าพระภิกษุสงฆ์ที่บวชระยะยาวเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนใหญ่มาจากผู้ที่บวชตั้งแต่อายุยังน้อย บวชเป็นสามเณร ศึกษาพระปริยัติธรรม มีความซาบซึ้งในคำสอน เมื่อสำเร็จการศึกษาในชั้นต่าง ๆ แล้วก็ไม่ลาสิกขา บวชต่อเนื่องเรื่อยมา แต่ปัจจุบันเมื่อทางราชการปรับการศึกษาภาคบังคับถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และมีนโยบายปรับจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ในอนาคตอันใกล้ผู้สำเร็จการศึกษาภาคบังคับนี้ ก็จะมีอายุเกิน 15 ปี เป็นผู้ใหญ่พอจะไปทำงานยังที่ต่าง ๆ ได้ ผู้ที่จะมาบวชเป็นสามเณรก็จะลดน้อยลงอย่างมาก ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนศาสนทายาทอย่างมากในระยะยาว

2) ค่านิยมและอุดมการณ์ของการบวชดั้งเดิมของชาวล้านนากำลังเลือนหายไป กล่าวได้ว่าสาเหตุปัญหาของค่านิยมและอุดมการณ์ของการบวช ที่เปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อตัวของมันเองอย่างเห็นได้ชัด แสดงให้เห็นว่า การลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่มีความสำคัญและสัมพันธ์ต่อค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา และยังมีความเชื่อมโยงต่อวิถีของการอยู่ร่วมเป็นสังคมเชียงใหม่ที่แยกจากกันไม่ออก ทำให้เห็นว่าหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ว่า หากประสงค์ที่จะแสวงหาพรหมจรรย์ หรือพระสัทธรรม ย่อมมีอุดมการณ์ให้ไปเพื่อการสละแล้วสิ้นกิเลสทั้งปวงเท่านั้น ประเด็นนี้จึงเป็นเรื่องที่ไกลตัวสำหรับพระภิกษุและสามเณรในโลกปัจจุบันมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ไช่มุก อุทยาวลี (2537 : สรุป) ที่ว่า

ระยะเวลาครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นพัฒนาการของคณะสงฆ์เมืองเชียงใหม่ได้รับเอาแบบแผนทั้งด้านการปกครอง และการศึกษาของคณะสงฆ์กรุงเทพฯ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการปกครองและการศึกษาที่เคยมีมาในอดีต ทั้งนี้ พุทธศาสนาและคณะสงฆ์ในสังคมล้านนาแต่อดีตรับบทบาทสำคัญในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมการศึกษาของชาวล้านนาและส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมดังกล่าว เป็นปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปัจจัยการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมล้านนาทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากพัฒนาการของล้านนาที่ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม

3) ทำให้ขาดพระภิกษุ-สามเณรประกอบศาสนพิธีของวัด สืบเนื่องจากผลกระทบที่อาจทำให้เกิดการขาดแคลนศาสนทายาทของท้องถิ่น เพราะจำนวนของผู้บวชและผู้สนใจบวชของชาวเชียงใหม่ที่ลดลง แสดงให้เห็นว่าชาวเชียงใหม่ยังให้ความสำคัญต่อศาสนพิธี หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทางศาสนา และให้คุณค่าด้านความสัมพันธ์ของจิตใจด้วยความเคารพ ความเชื่อ ความศรัทธา ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวเชียงใหม่ สะท้อนให้เห็นมุมมองทางความคิดเห็นด้านความสำคัญของพระภิกษุและสามเณรที่ต้องมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้นำด้านศาสนาแก่ชาวพุทธ โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นต่อไป ประเด็นดังกล่าวในบริบทของชาวเชียงใหม่ ดูเหมือนจะขัดแย้งกับแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล (2546 : 176 -178) ที่กล่าวถึงมุมมองเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุและสามเณรในสังคมปัจจุบัน ว่า จากการที่เกิดกระแสแห่งศรัทธาที่แปรเปลี่ยนไปของพุทธบริษัทที่มีต่อผู้สืบทอดพระศาสนา ทำให้ผู้คนปัจจุบันศรัทธาในสถาบันสงฆ์น้อยลง แต่หันไปให้ความสำคัญสนใจพระเป็นรูป ๆ แทน ย่อมมีผลให้สถาบันสงฆ์หรือพระสงฆ์โดยทั่วไปมีอิทธิพลต่อสังคมน้อยลงไป แม้กระทั่งในเรื่องหลักธรรมคำสอนหรือการศึกษาทางพุทธศาสนา อันเป็นเรื่องที่พระน่าจะเชี่ยวชาญหรืออยู่ในความรับผิดชอบของพระสงฆ์โดยตรง ก็ปรากฏว่าคนหันไปพึ่งพาพระน้อยลง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง พระกำลังจะมีความสำคัญน้อยลงในฐานะที่เป็นแหล่งความรู้ทางธรรม แม้แต่การเป็น “เนืองนาบุญ” หรือเป็น “ตัวกลาง” ระหว่างฆราวาสกับบุญกุศลก็มีแนวโน้มลดลงด้วย แสดงให้เห็นได้ว่าการศึกษา ในบริบทของท้องถิ่น มีความแตกต่างกันไปในด้านความเชื่อและศรัทธาที่มีต่อพระภิกษุและสามเณร ซึ่งสะท้อนได้จากบทบาทและหน้าที่ ที่ปฏิบัติรับใช้สังคมและพระศาสนาในแต่ละสังคมนั้น ๆ เช่น ในสังคมเชียงใหม่ ความสำคัญของพระภิกษุและสามเณร ยังสะท้อนได้จากผลของการศึกษาด้านจำนวนของศรัทธาที่เข้าวัดและให้การอุปถัมภ์วัดและสำนักเรียนในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีจำนวนคงที่ แต่ก่อนนับถือและศรัทธาเช่นไร ก็ถือปฏิบัติเช่นนั้น และยังพบว่ากลุ่มประชากรตัวอย่างกลับเป็นกังวลต่อจำนวนของพระภิกษุและสามเณรที่ลดลง จะทำให้ไม่สามารถสร้างบุญกุศล หรือประกอบพิธีกรรม ทางศาสนา เพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจของคนเชียงใหม่เป็นสำคัญ

นอกจากนี้ ผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ และจากการเพิ่มขึ้นของ พระภิกษุและสามเณรจากต่างถิ่น ๆ ถือเป็นผลกระทบสำคัญประการหนึ่ง (ดูการวิเคราะห์ข้อมูล บทที่ 4) ซึ่งสอดคล้องกับสาเหตุและปัญหาที่ทำให้จำนวนของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัด เชียงใหม่ลดลงอย่างเห็นได้ชัด และพบว่าเป็นผลกระทบที่เชื่อมโยงเชิงโครงสร้างซึ่งต้องได้รับการแก้ไขไปพร้อม ๆ กับประเด็นสำคัญที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

แต่นัยที่ตรงกันข้าม มองว่าการลดลงของพระภิกษุและสามเณรก็มีผลดีเช่นกัน เพราะทำให้ที่อยู่อาศัยไม่แออัด อาหารบิณฑบาตก็มีพอฉัน

5.2.3 ผลการวิเคราะห์แนวทางแก้ไขวิกฤตศาสนทายาทจากการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่

จากแนวทางแก้ไขวิกฤตศาสนทายาทจากการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัด เชียงใหม่ ที่พบว่ามีลำดับความสำคัญ 3 ลำดับนั้น แสดงให้เห็นว่า แนวทางแก้ไขวิกฤต จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องยอมรับสภาพสาเหตุและปัญหาเป็นประการแรก ประการที่สองคือทำความเข้าใจกับ สาเหตุและปัญหาเพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน ซึ่งในที่นี้คำว่า ร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องมีส่วนในการรับผิดชอบเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่การพระศาสนา ประเด็นดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (2544 : 184) ที่กล่าวถึงสถานการณ์และสภาวะการณ์ของ พระพุทธศาสนาเมื่อมองในวงของความรับผิดชอบแล้ว ท่านมองว่า ตัวผู้รับผิดชอบก็คือ พุทธบริษัท 4 และอยากให้เห็นชัดเจนว่า พุทธบริษัท 4 มี 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายบรรพชิต และฝ่ายคฤหัสถ์ หรือฝ่ายของพระสงฆ์และฝ่ายญาติโยม เมื่อแบ่งอย่างนี้แล้วก็พูดไปตามลำดับ เริ่มตั้งแต่ พุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิต คือ ฝ่ายพระสงฆ์ก่อน เพราะถือเป็นจุดศูนย์กลาง หรือเป็นวงในของ พระพุทธศาสนา ได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นผู้ที่สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ส่วนพุทธบริษัทฝ่าย คฤหัสถ์นั้น ก็มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างเดียวกัน เพราะพระพุทธศาสนาเจ้าได้ฝากพระพุทธศาสนา ไว้กับพุทธบริษัท ทั้ง 4 ถือว่า พุทธบริษัททั้ง 4 มีความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนาด้วยกัน และ ในด้านของการแก้ไขปัญหา ซึ่งมีความแตกต่างกันไปบริบทของท้องถิ่นจำเป็นต้องนำมา พิจารณาเพื่อการแก้ไขปัญหาก็ถูกที่ ถูกต้อง และถูกประเด็น เช่น ต้องการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพ บทบาทของศาสนทายาท จำเป็นต้องไปทำความเข้าใจกับสภาวะแวดล้อมของบริบทต่างๆ ได้ว่าจะ วางแนวทางแก้ไขอย่างไร

สอดคล้องกับงานวิจัยของ จรินทร์ ยังสังข์ (2540 : ข) ที่ว่าเงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้บทบาท พระสงฆ์เปลี่ยนแปลงมาจาก 2 ด้าน ดังนี้ ปัจจัยภายนอก คือ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาท เพราะชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้าน

สื่อสารมวลชน ค่านิยม ด้านความเชื่อดั้งเดิม รวมถึงการแทรกแซงของรัฐ นักการเมือง นักธุรกิจ เอกชน และปัจจัยภายใน คือ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทเพราะปัจจัยของพระสงฆ์เอง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของพระสงฆ์ กฎหมายคณะสงฆ์ การประชุมพระสังฆาธิการ และทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการกล่อมเกลามาอย่างยาวนาน

5.2.4 ด้านความคิดเห็นต่อข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไข หากไม่มี ศาสนาพุทธ (พระภิกษุและสามเณร) ในทางพระพุทธศาสนา คือ

จากความคิดเห็นต่อข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไขอย่างไร หากไม่มี (พระภิกษุและสามเณร) ศาสนาพุทธในทางพระพุทธศาสนา ที่พบว่ามีลำดับความสำคัญ 3 ลำดับนั้น แสดงให้เห็นว่า การให้ความสำคัญแก่ศาสนบุคคลกรในทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงนั้น ต้องไม่ได้หมายถึงเฉพาะพระภิกษุและสามเณร (ศาสนาพุทธ) ยังต้องให้ความสำคัญและส่งเสริมสนับสนุนแกื่อบุคคลกรทางพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม (พระภิกษุ-สามเณร ภิกษุ-สามเณรี อุบาสก-อุบาสิกา) หน่วยงาน องค์กร และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สามารถร่วมกันรับผิดชอบและเป็นผู้กำหนดแนวทางของศาสนาพุทธท้องถิ่นเชียงใหม่ได้ สอดคล้องกันกับแนวทางแก้ไขสาเหตุและปัญหาของการลดลงของจำนวนพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ ที่พบว่า พระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ที่ลดลงนั้น ในด้านของศรัทธาของผู้ต้องการเข้าวัดและให้การอุปถัมภ์ คำฟูพระศาสนาและการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรยังมีจำนวนคงที่ ซึ่งหากได้มีการแก้ไขสาเหตุและปัญหาจากการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ได้ ก็จะสามารถแก้ไขวิกฤตของศาสนาพุทธในทางพระพุทธศาสนาในระดับท้องถิ่น และเชื่อได้ว่าจะช่วยชะลอการเสื่อมสูญของพระพุทธศาสนาอันควร รวมถึงสามารถสร้างสรรค์และจรรโลงสังคมที่ดีงามด้วยคุณธรรมทางศาสนาในระดับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

การลดลงในแง่ปริมาณของพระภิกษุและสามเณร มีทั้งผลดีและผลเสียต่อพระพุทธศาสนาตามที่ได้กล่าวมาแล้ว การมีพระภิกษุและสามเณรที่มีคุณภาพ ถึงแม้จะมีปริมาณน้อยก็สามารถทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้ ตรงกันข้าม ถ้ามีปริมาณมาก แต่ด้อยคุณภาพ ก็ก่อให้เกิดผลเสียกับพระพุทธศาสนา แต่การที่จะหาคุณภาพได้ ก็จะต้องหาจากปริมาณ ปริมาณที่มีมาก โอกาสที่จะได้คนที่มีคุณภาพก็มีมาก ปริมาณที่มีน้อย ก็มีโอกาที่จะได้คนที่มีคุณภาพน้อยไปด้วย ดังนั้น การลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ ตามที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยนี้ ถือได้ว่าเป็นวิกฤตทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดเชียงใหม่

ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไขที่ได้มานั้น ในฐานะของผู้วิจัยมองเห็นว่าค่อนข้างที่จะกว้าง ถ้าทุกฝ่ายยอมรับร่วมกันว่าการลดลงของพระภิกษุและสามเณรเป็นวิกฤตในทางพระพุทธศาสนา แนวทางที่จะต้องแก้ไขก็คือ

1. คณะสงฆ์ต้องปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมและบาลีโดยด่วน เพราะการศึกษาที่เป็นอยู่ในขณะนี้ไม่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้เรียน เมื่อสอบตกซ้ำชั้นกันหลาย ๆ ปี ก็เป็นความสูญเปล่าทางการศึกษา

2. คณะสงฆ์ต้องจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติแผนกสามัญ ขึ้นในทุกอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้เป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้บวชเรียน เพราะขณะนี้โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญก็จัดเข้าในเกณฑ์ที่เป็นโรงเรียนภาคบังคับแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ปกครองที่เห็นประโยชน์จากการศึกษาก็จะให้ลูกได้บวชเรียน

3. วัดทุกวัดควรจัดให้มีทุนนิสิตทางการศึกษาให้กับพระภิกษุและสามเณร เพื่อเป็นค่าเทอมและค่าโดยสารในการเดินทางมาเรียน

5.3 ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาวิกฤตของศาสนาพุทธ จากการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมุ่งเน้นให้ทราบถึงสาเหตุและปัญหา ผลกระทบ ข้อเสนอแนะ และแนวทางจากการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในบริบทของท้องถิ่น ซึ่งเป็น การศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ สืบเนื่องจากการศึกษาผู้วิจัยได้พบว่าควรได้มีการศึกษาและวิจัยเพิ่ม ดังนี้

1. วิกฤตของศาสนาพุทธจากการลดลงของพระภิกษุและสามเณรในบริบทของท้องถิ่นที่แตกต่างออกไป

2. ศึกษาหรือเปรียบเทียบบทบาท-หน้าที่ และความสำคัญของศาสนาพุทธในทางพระพุทธศาสนา (ภิกษุ-สามเณร ภิกษุณี-สามเณรี อุบาสกและอุบาสิกา) ต่อการเป็นศาสนาพุทธในอนาคต

3. เปรียบเทียบหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและนโยบายของคณะสงฆ์ไทยที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตของศาสนาพุทธ (ปัจจุบันหรือในอนาคต)

4. เปรียบเทียบวิกฤตหรือความสำเร็จของศาสนาพุทธ ของพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ